

ERZEN, İsmail Hatip

(1882-1968)

Son devir din âlimlerinden.

13 Nisan 1882'de Siirt'te doğdu. Babası ulemâdan Şeyh İbrâhîm Efendi, anesi Halime Hanım'dır. Molla Hasan Hatipzâdeler diye tanınan ve birçok âlim ve şeyh yetiştiren bir aileden gelmektedir. Nesebinin Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî'ye ulaştığı söylenir. Siirt'te mahalle mektebinden sonra rüşdiyede, ayrıca Halefiyye, Rahîmiyye ve Sâlihiyye medreselerinde tahsil gördü. Babası İbrâhîm Efendi ve Müderris Hasan Efendi ile Siirt müftüsü ve Millî Meclis âzası Halil Hulki Efendi onun ilk hocalarıdır. Daha sonra Erzurum müftüsü Lutfullah Efendi, Yetim Hoca Efendi ve Taşkesanlı Ziyâeddin Efendi'den ders aldı. Ardından Mısır'a giderek Ezher Üniversitesi'nde yedi yıl İslâmî ilimleri tahsil etti. Bu sırada Türk talebe yurdunda kalan öğrencilere hadis ve fıkıh usulü ile akaid dersleri okuttu. Ayrıca biri Matbaatü's-saâde olmak üzere iki matbaanın başmushahhihiğinde bulundu. Şevkânî'nin *İrşâdül'-fuḥûl*'ü ile (Kahire 1327) Celâled-din es-Süyûtî'nin *Hüsnü'l-maḥṣid fî 'ameli'l-mevlid* adlı risâlesi onun tasahihiyle basılmıştır.

1909 yılında Mısır'dan dönen İsmail Hatip 1916'ya kadar Ma'mûretülazîz Sultânîsi, bu tarihten 1921'e kadar da Sivas Sultânîsi'nde Arapça muallimliği yaptı. Ayrıca Sivas Dârülhilâfe Medresesi'nde Arapça dersleri verdi ve Osman Paşa Camii hatipliğini üstlendi. 1921-1960 yılları arasında sırasıyla Yaylak (Urfa), Çermik, Gümüşhane, Sivas, Antakya, Eyüp (İstanbul), Konya ve Malatya müftülüklerinde bulundu.

İsmail Hatip Erzen hayatının son dönemlerinde hastalanmış, tedavi masraflarını karşılayabilmek için kütüphanesi-

ni Elazığ'da satışa çıkarmış ve 1968 yılında Ankara'da vefat etmiştir.

Şâfiî mezhebinden olan İsmail Erzen Selef yolunu takibe çalışmış, dinin bid'at ve hurafelerden ayıklanması hususunda gayret göstermiştir. Takvâ sahibi, çalışkan ve sert mizaçlı bir âlimdi. Namazların farzlarından önce İhlâs sûresinin okunmasının câiz olmadığı, mevlid okutma masraflarının fakirlere sadaka olarak verilmesinin daha hayırlı olacağı ve Allah'ın huzurunda tevazu maksadıyla baş açık namaz kılmanın müstahap olduğu görüşündeydi. Erzen bu fikirlerinden dolayı itham edilmiş ve hakkında toplu şikâyetlerde bulunulmuştu. Dinî konularda zamanının âlimleriyle yaptığı Türkçe, Arapça manzum ve mensur yazışmalarında dinî bilgisinin yanında mütevazı, ağır başlı ve saygılı oluşu dikkati çeker.

Eserleri. Türkçe, Arapça ve Farsça bilenen İsmail Hatip Erzen'in başlıca eserleri şunlardır: 1. *Âlem-i İslâm'a Hitap* (Sivas 1340). Seksen dokuz beyitlik bir manzume olup son Yunan harbinde düşmanla iş birliği yapan kimseleri yermek gayesiyle yazılmıştır. 2. *İslâmî Hakikatler* (Malatya 1956). Halil Öztoprak'ın *Kur'an'da Hikmet Tarih'te Hakikat* adlı kitabının bazı bölümlerine cevaptır. 3. *Lâmiyyetü'l-Acem* (Ankara 1945). Tuğrâ'nin aynı adlı eserinin Türkçe tercümesidir. 4. *Bâtınîlerin ve Karmatîlerin İçyüzü* (Ankara 1948). İbn Mâlik el-Hammâdî'nin *Keşfü'l-esrârî'l-Bâtıniyye ve aḥbârü'l-Karâmiṭa* adlı eserinin tercümesidir.

Basılmamış eserleri arasında Arapça olarak kaleme aldığı *en-Naşrû'l-mu'âvvel fi'l-âşri'l-evvel* ve Milaslı İsmail Hakkı Bey'in yeni yazıya dair *el-Ḥaṭṭû'l-cedîd* adlı yirmi sayfalık risâlesine red diye olarak yazdığı *el-Ḥaṭṭû's-sedîd fî naḳdî'l-ḥaṭṭî'l-cedîd* adındaki 106 sayfalık risâlesi sayılabilir. Ayrıca *Sebilürreşâd* dergisiyle mahallî gazetelerde birçok yazısı çıkmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

TC Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivi'ndeki özlük dosyası; Serkis, *Mu'cem*, II, 1160; *Türkiye Bibliyografyası* (1948), İstanbul 1948, s. 597; *Türkiye Bibliyografyası* (1939-1948), İstanbul 1957, I, 226; II (1962), s. 1866; Abdullah Ceyhan, *Sirât-ı Müstakîm ve Sebilürreşâd Mecmuaları Fihristi*, Ankara 1991, s. 566 (maddenin yazımında, İsmail Hatip Erzen'in M. Ali Sönmez ve Mustafa Türkçölü'ne intikal eden kütüphanesinde bulunan özel notları ve kendisini tanıyanlardan alınan şifâhî bilgilerden de faydalanılmıştır).

MEHMET ALİ SÖNMEZ

ERZİNCAN

Doğu Anadolu bölgesinde şehir ve bu şehrin merkez olduğu il.

Fırat (Karasu) nehrinin yukarı havzasında, kendisiyle aynı adı taşıyan ovanın ortasında yer alır. Şehir kuzeyde Esense (Keşiş) dağı, kuzeydoğuda Kop dağı, doğuda Karasu-Aras dağlarının batı uzantıları, güneyde Munzur ve Mercan dağları, batıda Kızıldağ ve Dumanlıdağ ile çevrilidir. Erzincan adının, Strabon'un İlkçağ'da bu bölgede bulunduğunu belirttiği Eriza şehrinde geldiği söylenir; yine bu bölgeden bahseden Grek kaynaklarında Aziris adıyla gösterilen şehrin de Erzincan olması mümkündür. Şehrin adı Ermeni kaynaklarında Erez, Erzng ve Erznga; Bizans kaynaklarında Aringam (Aringan), Arsingan, Erzingan; Arap kaynaklarında ise Erzencân şeklinde geçer. Türk fetihlerinden sonra şehrin adı önce Erzingân, Ezirgân olarak söylenmiş, ardından da bugünkü şeklini almıştır.

Erzincan'ın ne zaman kurulduğu ve tarih öncesi dönemleri hakkında kaynaklarda kesin bilgiler yoksa da yapılan inceleme ve kazılardan, şehrin bulunduğu bölgedeki ilk yerleşmelerin milâttan önce III. binyıla kadar indiği anlaşılmaktadır. Milâttan önce II. binyılda Erzincan Hurri-Mitanni İmparatorluğu'nun idaresi altında bulunmaktaydı. Yöre milâttan önce 1380'e doğru uzunca bir süredir buraya çeşitli seferlerde bulunan Hititler'in hâkimiyetine girdi. Hitit kaynaklarında Hayaşa, Asur kaynaklarında Suhmi denilen bölge, II. Argiştı devrinde (m.ö. 714-685) Urartu Devleti'ne katılarak batı sınırında güçlü bir eyalet haline getirildi. Bu dönemde, günümüzdeki şehrin 15-20 km. doğusundaki Altıntepe mevkiinde bir yerleşim yeri ve kale bulunmaktaydı. Bir ara İskitler'in ve arkasından Medler'in kontrolüne giren Erzincan ve yöresi Persler tarafından alındıktan sonra Armina / Arminiya satraplığına bağlandı. Milâttan önce 334 yılında ise İskender İmparatorluğu'na dahil oldu ve bunun ardından yaklaşık iki asır boyunca Helenistik krallıklar, Partlar, Romalılar, Pontuslular ve Ermeniler arasındaki mücadelelerde kilit noktasını teşkil etti. Milâttan önce II ve I. yüzyıllarda Roma hâkimiyeti sırasında Doğu eyaletinin Pontus vilâyetine dahil edilen yöre bir ara tekrar Part hâkimiyetine geçti; arkasından da Bizans-Sâsânî mücadelelerine sahne oldu.

İsmail
Hatip
Erzen